

**ASARLARNI O'RGANISH JARAYONIDA BOSHLANG'ICH SINIF
O'QUVCHILARIDA KITOBXONLIK KO'NIKMALARINI
RIVOJLANTIRISH**

Qodirova Buzulayho Turgunovna

Andijon davlat pedagogika instituti

Boshlang'ich ta'lim kafedrası professori, PhD.

Annotatsiya: Mazkur tezisdá boshlang'ich sinf o'quvchilarida kitobxonlik ko'nikmalarini shakllantirish va rivojlantirishning pedagogik asoslari tahlil qilingan. Badiiy asarlarni o'rganish jarayonida o'quvchilarning o'qish texnikasi, matn mazmunini anglash, qahramonlar faoliyatini tahlil qilish hamda mustaqil fikr yuritish ko'nikmalarini rivojlantirish masalalari yoritilgan. Shuningdek, zamonaviy pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar va axborot-kommunikatsiya vositalaridan foydalanishning samaradorligi asoslab berilgan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, badiiy asarlar bilan muntazam ishlash boshlang'ich sinf o'quvchilarining kitobxonlik madaniyatini shakllantirish, nutqini boyitish, tafakkurini rivojlantirish va ma'naviy-axloqiy tarbiyasini yuksaltirishda muhim omil hisoblanadi.

Kalit so'zlar: badiiy asar, kitobxonlik, boshlang'ich ta'lim, pedagogik texnologiya, interfaol metodlar, o'qish kompetensiyasi, mustaqil fikrlash, nutq madaniyati.

KIRISH

Mamlakatimizda ta'lim tizimini takomillashtirish, yosh avlodni har tomonlama barkamol etib tarbiyalash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biridir. Ayniqsa, boshlang'ich ta'lim bosqichida o'quvchilarning o'qish savodxonligi va kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki aynan ushbu davrda bolalarda kitobga mehr, badiiy tafakkur va mustaqil fikrlashning dastlabki poydevori shakllanadi.

Badiiy asarlar bolaning dunyoqarashini kengaytiradi, uning tasavvurini boyitadi, ezgulik va yomonlikni farqlash, insoniy fazilatlarni qadrlash hamda estetik didni rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu bois adabiy ta'lim jarayonida

asarlarni zamonaviy metodlar asosida o'qitish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari bilan ishlashda faqat matnni o'qitish yetarli emas. O'quvchilar matn mazmunini anglay olishi, voqealar rivojini tushunishi, qahramonlarning xatti-harakatlariga baho bera olishi va o'z fikrini erkin bayon qilishi lozim. Bu esa o'qituvchidan innovatsion yondashuv, samarali pedagogik texnologiyalar hamda interfaol metodlardan foydalanishni talab etadi.

Kitobxonlik ko'nikmalarini rivojlantirishning pedagogik ahamiyati

Kitobxonlik ko'nikmasi – bu o'quvchining matnni ravon o'qishi, mazmunini tushunishi, tahlil qilishi va o'z hayotiy tajribasi bilan bog'lay olishi jarayonidir. Ushbu ko'nikma boshlang'ich ta'limning eng muhim natijalaridan biri hisoblanadi.

Badiiy asarlarni muntazam o'qish natijasida o'quvchilarda quyidagi sifatlar rivojlanadi:

- ravon va ongli o'qish malakasi;
- boy lug'at zaxirasi;
- mantiqiy va tanqidiy fikrlash;
- og'zaki hamda yozma nutq;
- ijodiy tafakkur;
- axloqiy va estetik qarashlar.

Shuningdek, kitob mutolaasi bolalarda sabr-toqat, diqqatni jamlash, xotirani mustahkamlash va mustaqil ta'lim olish ko'nikmalarini ham shakllantiradi.

Badiiy asarlarning tarbiyaviy imkoniyatlari

Boshlang'ich sinf darsliklarida berilgan ertaklar, hikoyalar, rivoyatlar, she'rlar va masallar bolalarda ijobiy fazilatlarini shakllantirishga xizmat qiladi. Har bir asar orqali ezgulik, halollik, mehnatsevarlik, vatanparvarlik, mehr-oqibat va do'stlik kabi qadriyatlar singdiriladi.

Masalan, ertaklarni o'rganish davomida bolalar yaxshilik va yomonlik o'rtasidagi farqni anglay boshlaydilar. Hikoyalar esa hayotiy voqealarni tahlil qilish, qahramonlarga baho berish va o'z xulosalarini chiqarishga yordam beradi. She'riy asarlar esa o'quvchilarning estetik didini, ifodali o'qish malakasini va nutq

madaniyatini rivojlantiradi.

Shuning uchun badiiy asarni o'rganish faqat bilim berish emas, balki komil insonni tarbiyalash vositasi sifatida ham muhim pedagogik ahamiyatga ega.

Interfaol metodlar asosida kitobxonlik ko'nikmalarini rivojlantirish

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda darslarni interfaol metodlar asosida tashkil etish yuqori samaradorlikni ta'minlaydi. Interfaol metodlar o'quvchilarni darsning faol ishtirokchisiga aylantirib, ularning fikrlash, muloqot qilish va ijodiy yondashish qobiliyatlarini rivojlantiradi.

“Aqliy hujum” metodi

Mazkur metod o'quvchilarning mavjud bilimlarini aniqlash hamda yangi mavzuga qiziqish uyg'otishda qo'llaniladi. Masalan, ertakni o'qishdan oldin o'qituvchi “Sizningcha, haqiqiy qahramon qanday bo'lishi kerak?” yoki “Nima uchun yaxshilik doimo g'alaba qiladi?” kabi savollar beradi. O'quvchilar o'z fikrlarini erkin bayon qiladilar. Natijada ular yangi asarni faol qiziqish bilan o'rganishga kirishadilar.

“Klaster” metodi

Klaster metodi orqali o'quvchilar asarning asosiy g'oyasi, qahramonlari va voqealari o'rtasidagi bog'liqlikni sxema ko'rinishida ifodalaydilar. Bu usul matnni tizimli tahlil qilish hamda muhim ma'lumotlarni ajratib olish ko'nikmasini rivojlantiradi.

Masalan, hikoya tahlilida markazga bosh qahramon yozilib, uning fazilatleri, qilgan ishlari, boshqalar bilan munosabati va asardan chiqarilgan xulosa tarmoqlar ko'rinishida joylashtiriladi.

Rolli o'yin texnologiyasi

Rolli o'yinlar boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun eng qiziqarli metodlardan biridir. O'quvchilar asar qahramonlari rolini ijro etish orqali ularning his-tuyg'ularini chuqurroq anglaydilar. Bu metod bolalarning ifodali nutqini, ijodiy tafakkurini va sahna madaniyatini rivojlantiradi.

Masalan, xalq ertaklarini sahnalashtirish orqali bolalarda jamoada ishlash, o'z

fikrini erkin ifodalash va obrazni his qilish malakalari shakllanadi.

Savol-javob va munozara

Badiiy asarni o'qib bo'lgandan so'ng tashkil etilgan savol-javob mashg'ulotlari o'quvchilarning matnni qay darajada anglaganini aniqlash imkonini beradi. Ochiq savollar asosidagi munozaralar esa ularni mustaqil fikr yuritishga undaydi.

Masalan:

- Asarning bosh qahramoni nima uchun shunday yo'l tutdi?
- Siz uning o'rnida bo'lsangiz qanday qaror qabul qilardingiz?
- Asardan qanday hayotiy xulosa chiqardingiz?

Bunday savollar o'quvchilarning tanqidiy fikrlashini rivojlantiradi.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish

Raqamli texnologiyalar boshlang'ich ta'limda kitobxonlikni rivojlantirish uchun yangi imkoniyatlarni yaratmoqda. Elektron darsliklar, audiokitoblar, animatsion lavhalar, multimedia taqdimotlari hamda interaktiv platformalar darsning mazmunini boyitadi.

Masalan, yozuvchi hayoti haqida qisqa videorolik namoyish etilishi yoki asar voqealariga oid rasmlar va animatsiyalar bilan ishlash bolalarning diqqatini jalb qiladi. Audiokitoblardan foydalanish esa ifodali o'qish malakasini shakllantirishga yordam beradi.

Elektron testlar va interaktiv topshiriqlar yordamida o'quvchilar o'z bilimlarini mustaqil tekshirish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Bu esa ularning o'qishga bo'lgan qiziqishini yanada oshiradi.

O'qituvchining pedagogik mahorati

Kitobxonlik ko'nikmalarini rivojlantirishda o'qituvchining kasbiy mahorati muhim omil hisoblanadi. O'qituvchi badiiy asarni puxta tahlil qilishi, darsni ijodiy tashkil etishi va har bir o'quvchining individual xususiyatlarini hisobga olishi zarur.

Samarali o'qituvchi:

- darsni qiziqarli tashkil etadi;

- zamonaviy metodlardan foydalanadi;
- o'quvchilarning erkin fikrlashini qo'llab-quvvatlaydi;
- kitob mutolaasiga qiziqishni rag'batlantiradi;
- har bir bolaning muvaffaqiyatini e'tirof etadi.

Shunday yondashuv natijasida boshlang'ich sinf o'quvchilarida nafaqat kitobxonlik ko'nikmalari, balki mustaqil ta'lim olish, izlanish va ijodkorlik fazilatlari ham rivojlanadi.

AMALIY TAVSIYALAR

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida kitobxonlik ko'nikmalarini rivojlantirish uchun o'qituvchi ta'lim jarayonini puxta rejalashtirishi va o'quvchilarning yosh hamda psixologik xususiyatlarini inobatga olishi lozim. Quyidagi tavsiyalar badiiy asarlarni samarali o'qitishda muhim ahamiyat kasb etadi:

- darslarda o'quvchilarning yoshiga mos va tarbiyaviy ahamiyatga ega badiiy asarlarni tanlash;
- har bir asarni ifodali o'qish, mazmunini tahlil qilish va muhokama qilish uchun yetarli vaqt ajratish;
- interfaol metodlardan muntazam foydalanish;
- o'quvchilarni mustaqil kitob mutolaasiga rag'batlantirish;
- sinfdan tashqari o'qish mashg'ulotlarini tashkil etish;
- ota-onalarni kitobxonlik jarayoniga jalb etish;
- zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan samarali foydalanish.

Shuningdek, sinf kutubxonalarini zamonaviy bolalar adabiyoti bilan boyitish, "Eng faol kitobxon", "Kitobxonlar klubi", "Bir oy – bir kitob" kabi loyihalarni amalga oshirish ham kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishga xizmat qiladi.

TADQIQOT NATIJALARI

Mazkur mavzuni nazariy tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, badiiy asarlar bilan tizimli ishlash boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'qish savodxonligini oshirishda muhim omil hisoblanadi. O'quvchilar badiiy matnni o'qish jarayonida:

- matn mazmunini chuqur anglashni;

- voqealar ketma-ketligini izchil bayon etishni;
- qahramonlarning xatti-harakatlarini tahlil qilishni;
- mustaqil fikr bildirishni;
- dalillar asosida xulosa chiqarishni;
- nutq boyligini oshirishni o'rganadilar.

Interfaol metodlar va innovatsion texnologiyalar bilan tashkil etilgan darslar o'quvchilarning faolligini oshiradi, dars jarayoniga qiziqishini kuchaytiradi hamda bilimlarning puxta o'zlashtirilishini ta'minlaydi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich sinf o'quvchilarida kitobxonlik ko'nikmalarini rivojlantirish ta'lim jarayonining ustuvor vazifalaridan biridir. Badiiy asarlarni o'qitish nafaqat o'quvchilarning o'qish malakasini takomillashtiradi, balki ularning ma'naviy-axloqiy tarbiyasi, ijodiy tafakkuri, muloqot madaniyati va mustaqil fikrlash qobiliyatini ham rivojlantiradi.

Interfaol metodlar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etilgan darslar o'quvchilarning ta'lim jarayonidagi faolligini oshirib, badiiy asarlarni ongli va mazmunli o'zlashtirishiga yordam beradi. Shu bois boshlang'ich ta'limda badiiy asarlarni o'qitish metodikasini doimiy ravishda takomillashtirish, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni amaliyotga keng joriy etish va kitobxonlik muhitini mustahkamlash dolzarb vazifa bo'lib qolmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni.
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining umumiy o'rta ta'limga oid me'yoriy hujjatlari.
3. Yo'ldoshev Q. **Adabiyot o'qitish metodikasi**. – Toshkent: O'qituvchi.
4. To'xliyev B. **Adabiyot nazariyasi**. – Toshkent.
5. Ishmuhamedov R., Yo'ldoshev M. **Innovatsion pedagogik texnologiyalar**. – Toshkent.
6. Sayidahmedov N. **Yangi pedagogik texnologiyalar**. – Toshkent.

7. Azizxo'jayeva N. **Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat.** – Toshkent.
8. Zunnunov A. **Pedagogika nazariyasi.** – Toshkent.
9. Boshlang'ich ta'lim fanlari bo'yicha amaldagi davlat ta'lim standarti va o'quv dasturlari.
10. Boshlang'ich sinf **O'qish** darsliklari va metodik qo'llanmalari.
11. PIRLS Assessment Framework. International Association for the Evaluation of Educational Achievement.
12. UNESCO. **Education for Sustainable Development: Learning Objectives.**